

गुणइति तत्रवासनायांतदुपादानभूतगुणः त्रिगुणात्मत्वात्संघातइवजगदङ्कुरबीजभूतोऽविद्यासंज्ञकोगुणः षोडशोस्ति सुषुप्ताख्येतमोऽज्ञानयद्वीजंस्वप्नबोधयोरितिस्थितेः सौषुप्ताज्ञानस्यसंहतत्वेनाज्ञासमानत्वात्संघातेपिलीकिकानुभवापेक्षा संहतत्वविवक्षयाइवशब्दः तत्रअकस्मादपरित्यक्तपूर्वापरविचारणं यदादानंपदार्थस्यवासनासाप्रकीर्तितेतिवासिष्ठोक्तोक्तलक्षणवासनाद्वारासौषुप्ताविद्यापिअहमर्थजनयतीतिनतस्यामपिबासानपेक्षप्रकाशकत्वमस्तीतिनासावपिस्वप्रकाशा तथायस्मिन्षोडशोसौषुप्ताज्ञानेप्रकृतिः मायाव्यक्तितत्त्वकाशा इत्येतौद्वौगुणौआश्रितौकल्पितरजतेइवशुक्तीइदमंशः मायाशबलेब्रह्मण्येवसौषुप्ताज्ञानमध्यस्तमित्यर्थः अतएवसौषुप्तप्रकृत्यतदीयपारमार्थिकरूपपेक्षयाएषसर्वेश्वरएषसर्वज्ञइत्यादिमांडूक्येतस्येश्वरत्वंसमाग्रातं विवक्षाभेदाजीवमप्येनंबवंति यदाहुर्बासाअपिजीवस्यदेहाभिमानलयेसार्वभूयस्यमस्तीति मणिद्रुतवहनारासोमसूर्यादयोपिक्षितिविषयमिहालंबबासमुद्योतयंतिसहजलयसमुत्थंयोतयेज्योतिरंतस्त्रिभुवनमपिसूक्ष्मस्थूलभेदंक्रमेणेति एतयोश्चप्रकृतिव्यक्त्योर्गुणलंबदृश्यत्वादेव तथाहि दर्पणेनमुखमिबप्रकृत्याचिदात्मादृश्यतेचंद्रेणरादुरिवचिदात्मनाप्रकृतिः प्रकाश्यते अतोयद्यस्यसाधकंतत्तआंतरमित्यनुगमात् एतयोः परस्परपेक्षयाबासत्वात् स्वस्वकार्यप्रकाशेपरस्परपेक्षत्वाच्च

गुणस्वेवापरस्तत्रसंघातइवषोडशः ॥ प्रकृतिर्व्यक्तिरित्येतौगुणौयस्मिन्समाश्रितौ ॥ ६ ॥ सुखासुखेजरामृत्यूलाभालाभौप्रियाप्रिये ॥ इतिचैकोनविंशोयद्वंद्वयोगइतिस्मृतः ॥ ७ ॥ ऊर्ध्वचैकोनविंशत्याभूतानांप्रभवाप्ययं ॥ ८ ॥ विंशकश्चैषसंघातोमहाभूतानिपंचच ॥ सदसद्भावयोगौतुगुणावन्यौप्रकाशकौ ॥ ९ ॥ इत्येवंविंशकश्चैवगुणाः सप्तचयेस्मृताः ॥ विधिः शुक्रंवलंचेतित्रयएतेगुणाः परे ॥ १० ॥ विंशतिर्दशचैवंहिगुणाः संख्यानतः स्मृताः ॥ समग्रायत्रवर्ततेतच्छरीरमितिस्मृतं ॥ ११ ॥ अव्यक्तंप्रकृतिंत्वासांकलानांकश्चिदिच्छति ॥ व्यक्तंचासांतथाचान्यः स्थूलदर्शोऽप्रपश्यति ॥ ॥ १२ ॥ अव्यक्तंयदिवाव्यक्तंद्वयीमयचतुष्टयीं ॥ प्रकृतिंसर्वभूतानांपश्यंत्यध्यात्मचिंतकाः ॥ ११३ ॥

नद्वयोरपिबासानपेक्षप्रकाशकत्वलक्षणंस्वप्रकाशकत्वमस्तीतिप्रकृतेर्निष्कृष्टश्चेतनः स्वप्रकाशइतिभावः ॥ ६ ॥ तत्रप्रकृतिकार्यमाह सुखेति ॥ ७ ॥ व्यक्तिकार्यमाह ऊर्ध्वमिति कालः अविद्याख्यः षोडशो गुणोक्तः तदुपाधिर्जीवः कालसंज्ञः तस्यसदसद्वासनामयत्वात्कृतेत्रेतादिकालरूपत्वंप्रागुक्तंनप्रस्मर्तव्यं विशत्यासंख्यातं ॥ ८ ॥ महाभूतानिदेहारंगकांशव्यतिरिक्तानि सद्भावयोगः इहघटोस्तीत्यादिव्यपदेशः असद्भावयोगः इहघटोनास्तीत्यादिव्यपदेशः यद्वाप्रमाथमविषयौसदसद्भावयोगौज्ञेयौ ॥ ९ ॥ विधिः बासनाबीजभूतौधर्मौ शुक्रंवासनोद्वोधकः संस्कारः बलंवासनाविषयमास्यनुकूलोयलः संघातधर्मत्वेनएतेषापृथग्यहणं ॥ १० ॥ विंशतिर्दशचेतित्रिंशत्संघातः शरीरं ॥ ११ ॥ अस्यत्रिंशकस्योत्पत्तौभर्तारणयाह अव्यक्तमिति अव्यक्तंप्रधानं प्रकृतिमुपादानं कलानां त्रिंशत्संख्यानां कश्चिन्निरीश्वरसांख्यः व्यक्तंपरमाणवः चकारादख्यक्तंकालादृश्वरादि स्थूलदर्शीकणादादिः ॥ १२ ॥ अव्यक्तंकापिलाः व्यक्तंचतुर्विधाः परमाणवएवेतिचार्वाकाः द्वयीकणादाः चतुष्टयीव्यवहारेस्वयमभ्युपगतांजीवेशीस्त्वयोपाधिपुनोपस्यंतिदृष्ट्याक्लिपयीकुर्वन्ति इदंसर्वमप्यस्माकमध्यात्मविदामविरुद्धं व्यावहारिकेष्वर्थेष्वतात्त्विकेषुनातीवाग्निनिषेधव्यमित्याराधः ॥ ११३ ॥